

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS
TA‘LIM VAZIRLIGI

O‘RTA MAXSUS KASB-HUNAR TA‘LIMI MARKAZI

**S.S. BULATOV, P.P. SHABARATOV,
M.A. RASULOV**

NAQQOSHLIK

Kasb-hunar kollejlari uchun o‘quv qo‘llanma

Toshkent
«IQTISOD-MOLIYA»
2010

Taqrizchilar: **N.X. Tolipov** - pedagogika fanlari nomzodi, dotsent. Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika universiteti;
U.B. Xakimov - A.A.Xo'jayev nomidagi Respublika Dizayn Kollejining o'quv ishlari bo'yicha direktor muovini

Bulatov S.S.

B-94 Naqqoshlik. Kasb-hunar kollejlari uchun o'quv qo'llanma. /S.S. Bulatov, P.P. Shabaratov, M.A. Rasulov; mas'ul muharrir: Sh.Sh. Murodov; O'zR Oliy va o'rta maxsus ta'limi vazirligi, O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi. — T.: «IQTISOD-MOLIYA», 2010, -368 bet.

Shabaratov P.P., Rasulov M.A.

Ushbu o'quv qo'llanmada naqqoshlik fanining maqsad va vazifalari, naqsh, ularni kelib chiqish tarixi, ustoz va shogird an'analari, O'zbekistonda naqqoshlik maktabi va uning namoyondalari, naqshlarning o'ziga xos xususiyatlari, naqshlarni ramziylik alifbosi va ularni amaliy san'at turlarida va me'moriy bezaklarda ifodalanishi, dunyo naqshlari va ularning o'ziga xos tomonlari, rangli oq va qora foto suratlar, test savollari, o'quvchilarning ishlaridan namunalar berilgan. Mazkur o'quv qo'llanma kasb-hunar kollejlarining naqqoshlik fani dasturi asosida yozilgan bo'lib, kollejlarda tahsil olayotgan o'quvchilarga mo'ljallangan.

BBK 85.14ya722

KIRISH

O‘zbekiston xalqlarining tarixini, qadriyatlarini, ilm-fan va madaniyat durdonalarini har tomonlama ilmiy o‘rganish va tahlil etish g‘oyat muhimdir. «Bugun bizning oldimizda shunday tarixiy imkoniyat paydo bo‘ldiki, - degan edi Prezidentimiz I.A. Karimov, biz bosib o‘tgan yo‘limizni tanqidiy baholab, milliy davlatchiligimiz negizlarini aniqlab, buyuk madaniyatimiz tomirlariga, qadimiy merosimiz tomirlariga qaytib, o‘tmishdagi boy an‘analarni yangi jamiyat qurilishiga tatbiq etmog‘imiz kerak».¹ Shu maqsadda, respublikamiz hukumatining qator hujjatlari vatanimizning har tomonlama jahon andozalari asosida rivojlanishiga qaratilmoqda. Jumladan, yoshlarga ta‘lim-tarbiya berishda madaniyatimiz, qadriyatlarimiz, milliy san‘atimiz namunalaridan, ota-bobolarimiz tomonidan yaratilgan va butun jahonga mashhur bo‘lgan ajoyib san‘at namunalaridan keng foydalanishga katta ahamiyat berilmoqda. Shu ma‘noda Respublika hukumati tomonidan xalq ta‘limi tizimini tubdan isloh qilish maqsadida 1997-yil «Ta‘lim to‘g‘risida»gi qonun va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» qabul qilindi. Unda «O‘zbekiston Respublikasining ta‘lim sohasidagi siyosatini, umuminsoniy qadriyatlar, xalqning tarixiy tajribasi, madaniyat va fan bobidagi ko‘p asrlik an‘analar, jamiyatning istiqboldagi rivojlanishini hisobga olgan holda yurgiziladi» deyilgan.²

Qadimda odamlar yashayotgan maskanlariga, devor-u toshlarga ov jarayonlari, jang-u jadallar, bazmlar, tantanali marosimlarni aks ettirganlar. Jumladan, Afrosiyob, Varaxsha, Bolaliktepa va boshqa obidalar qoldiqlari shundan dalolat beradi. Keyinchalik, ayrim sabablarga ko‘ra tirik mavjudotni aks ettirish taqiqlab qo‘yildi. Shuning uchun tasviriy san‘at o‘rnini o‘simliksimon, geometrik naqshli bezaklar egalladi.

¹ I.A.Karimov. «O‘zbekistonning siyosiy-ijtimoiy va iqtisodiy istiqbolining asosiy tamoyillari», T.: «O‘zbekiston», 1995, 9-b.

² Qarang: «Xalq ta‘limi» jurnali, 1992 yil, 10-12 son, 1-b.

Rang-barang, o‘simliksimon, geometrik naqshlar, ularning o‘zaro joylashishida chuqur mazmun singdirilgan. Tasvirlangan naqshlarda ramziylik ustivordir. Ota-bobolarimiz qadimiy obidalarni nafis naqshlar bilan bezar ekanlar, zavq olish bilan bir qatorda ular orqali o‘z orzu-umidlarini, muhabbatlarini, tilaklarini kuylaganlar. Naqqosh ota-bobolarimiz inson ruhiyatini juda chuqur va har taraflama o‘rganib, uylarni ajoyib naqshnigorlar bilan boyitganlar. Naqshlangan uyda kishilar xotirjam, ruhiy osoyishtalik og‘ushida bo‘lishi, uzoq umr ko‘rishini donishmand bobolar asrlar davomida hayotiy tajribalar asosida ilg‘aganlar.

Keksa ustalarimizning aytishlaricha, qadimda naqqoshlik san‘ati shunchalik rivojlangan ekanki, ular chizgan yoki bo‘yagan naqshlari orqali bir-birlari bilan unsiz ovozda gaplasha olar ekanlar. Naqqoshlik san‘ati tilini bilish uchun naqshning har bir unsuri va ranglarining ramziy alifbosini bilmoq kerak bo‘lgan.

Alisher Navoiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Al-Xorazmiy, Nizomiy Ganjaviy, Amir Xusrav Dehlaviy, Kamoliddin Behzod, Maoniy, Firdavsiy, Umar Xayyom, Bobur kabi jahonga mashhur olim, shoir va naqqoshlar binolarimizni kishilar xayolini o‘ziga tortuvchi, tabiatning go‘zal manzaralariga monand naqshlar bilan bezashga chaqirganlar. Kishilarni go‘zallik bilan yaqin do‘st, birodar bo‘lishga undaganlar. Arab imlosi, g‘azal, bitiklar, naqshlar, me‘moriy obidalar, tasviriy san‘atning islamiy-tilsimiy turlari eshitish va ko‘rish a‘zolarimiz orqali ruhimizga hissiy quvonch olib keladi. Islom madaniyati ijod dasturida fikr va narsalarning shakl yaxlitligi ramziy-tilsimiy mazmun qo‘big‘iga o‘ralgan. Naqsh, chodirga o‘ralgan ayolga o‘xshaydi. Naqsh-haqqoniyatni qo‘l bilan ushlab ko‘rish emas, go‘zallikning mohiyatini anglash, shu go‘zallikni dilda tasdiqlash, chodir ortidagi holatga o‘zni tayyorlash va unga kirib borish timsolidir...»¹

¹ G‘afur G‘ulom. Ibtidodagi ahd. Tafakkur jurnali. 1994 №1. 53-54 b.

Xalqimizning bebaho madaniy merosida asrlar tajribasi jamlangan, bobolarimizning ijodiy mehnati samarasi mujassam topgan. O'tmishning biror-bir yorqin «ziyo» zarrasi asrlar zimistonini yoritishi mumkin. O'zbek xalqi san'atshunoslarini madaniy merosimiz xazinasiga munosib yodgorlik yoki yodnomalarni izlab topish, ularni chuqur o'rganib mag'zini chaqish, ular tashkil etgan ijod pillapoyalaridan ko'tarilib, yangi zamon madaniyati ravnaqiga xizmat etish kabi g'oyat mas'ul va e'tiborli ishlar ko'lami kutib turibdi. O'zi bir olam bo'lgan me'morchilik san'ati va u bilan chambarchas bog'liq xalq amaliy san'ati, xususan naqqoshlik, o'ymakorlik, ganchkorlik, kandakorlik kabi sohalardagi ijod namunalari o'rganish yo'lida anchagina samarali tadqiqotlar mavjud.

Ko'p yillik izlanishlarning guvohlik berishicha, xalq me'morlari va xalq ustalari taomiliga xos anchagina muammolar mavjud ularga o'zbek xalqining milliy naqshlari tarixini, maktablarini, ustalarining tajribalarini, usta-shogird an'alarini, bezaklarning ramziy alifbosini, asarlarni badiiy tahlil qilish va boshqalarni chuqur ildizigacha o'rganish kiradi. Shunday ekan, asrlar davomida ulkan madaniy boyligimiz, xususan, o'zbek milliy xalq amaliy bezak sarhadining keng tarqalgan turlarining o'ziga xos tomonlari, maktablari, bajarish texnologiyasi, uslublari, ularni yaratgan ustalarning muborak nomlarini unutishga haqqimiz yo'q. Shu sababli ham bu noyob sarhad durdonalarini saqlash, ilmiy o'rganish, ularni yoshlarga o'rgatish va kelajak avlodga yetkazish muhim va dolzarb vazifadir.

Ushbu o'quv qo'llanmani yozishdan maqsad shuki, yuqorida sanab o'tilgan bilimlarni o'rganish hamda me'moriy bezak va amaliy san'at yo'nalishida tayyorlanayotgan kichik kadrlarimizni jahon andozalariga javob bera oladigan barkamol insonlar qilib tarbiyalashdan iborat.

O'quv qo'llanmada o'zbek xalqi amaliy bezak san'ati tarixi, ustoz va shogird an'analari, naqqoshlik san'ati, maktablari, ramziy naqshlarning alifbosi, amaliy san'at asarlari-